Відгук

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора завідуючого кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Ткачука Миколи Платоновича на кандидатську дисертацію Реги Аліни Сергіївни «Художньо-філософська своєрідність прози Ольги Мак», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Кожна національна література існує в динамічній співдії внутрішніх і зовнішніх сил та процесів, проте у випадку української літератури цей момент ускладнювався довготривалою політичною залежністю і тим колоніальним статусом, в якому перебувала Україна і який осмислювало наше письменство в ХХ столітті. Відтак усвідомлюємо потребу цілісної картини розвитку української літератури, що розвивалася не так у двоколійному (Ю. Лавріненко), як у багатоколійному річищі, що й зумовлює *актуальність* студій Реги Аліни Сергіївни. Справедливо дисертантка підкреслює малодослідженість творчості третьої післявоєнної хвилі української еміграції, до якої належать здобутки Ольги Мак (Ольги Герц, уродженої Петрова, а згодом – Дорошенко). Безперечно, творчість цієї письменниці мало з'ясована, і, по суті, Аліна Рега вперше вводить у науковий обіг чималий творчий доробок письменниці. У цьому полягає ***актуальність*** дослідження.

Творчість самобутньої письменниці викликає інтерес, адже Ольга Мак сформувала свій особливий, цілком самобутній художній дискурс, ні на кого не схожий спосіб організації та функціонування національного дискурсу.

Заслуговує на увагу широка джерельна база студій Аліни Сергіївни, предметом дослідження якої є творча особистість Ольги Мак у цілісності її життєвої долі, її мистецької індивідуальності, макрокосмосу її «Я» і творчої спадщини письменниці як явища національної та західноєвропейської культури. Таким чином, дисертаційне дослідження охоплює великий

фактичний матеріал, епістолярій, маловідомі тексти авторки творів «Чудасій», «Проти переконань», «Куди йшла стежка», повісті «Каміння під косою» та інших.

Позитивної оцінки заслуговує не тільки постановка проблеми, шляхи її вирішення, а й структура дослідження, прагнення дисертантки системно висвітлити художньо-філософські виміри мистецького дискурсу текстів Ольги Мак у типологічному аспекті.

Це зумовлює ***наукову новизну*** роботи, яка полягає в тому, що в ній на широкому фактичному та архівному матеріалі досліджується монографічно і системно творчий доробок Ольги Мак, характер художніх шукань митця, висвітлено структурні, рецептивні, наративні та семантичні аспекти літературно-філософського мислення письменниці, як-от: історіософські та релігійно-філософські домінанти.

Практичне значення полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані під час викладання історії української літератури XX століття, при проведенні спецкурсів, спецсемінарів, написанні студентами курсових та магістерських робіт, а також на уроках української літератури та позакласній роботі в середній школі.

Авторка роботи розглядає творчість Ольги Мак крізь оптику літературно-філософської концепції й теоретичного та історико-літературного контексту. З цією метою дисертантка звертається до праць філософів, теоретиків, структуралістів, праць Ґ. Ґадемера, М. Бахтіна, Р.Нича, М.П. Марковського, В. Ізера, М.Ткачука та інших, щоб на цій основі висвітлити «художньо-історіософський дискурс прози Ольги Мак».18). У цьому плані дослідниця йде непроторованим шляхом в українському літературознавстві, прокладаючи свою історіософію, з'ясовуючи, за її словами, термінологічний статус, в якому історіософія українськими літературознавцями інтерпретується довільно.

Позитивної оцінки заслуговує такий аспект художньо-історичного мислення Ольги Мак, як питання національно-культурної самоідентифікації, що перебуває в діалогічному взаємозв'язку з екзистенційним, загальнокультурним чинником у художньому світі митця. Відтак творчість Ольги Мак розкривається крізь оптику філософської традиції, що дозволяє окреслити онтологічні виміри епосу Ольги Мак. При цьому дослідниця прагне розглядати творчі шукання Ольги Мак на тлі екзистенційної проблематики, характерної для інтелектуальної прози періоду епохи «Муру». Йдеться про твори Івана Багряного, «Без ґрунту», В. Домонтовича, «Еней і життя інших» Юрія Косача. Дисертантка доречно виділяє релігійно-філософський дискурс, що його представляв Василь Барка, Емма Андієвська, Віра Вовк, а також Ольга Мак. Словом, дисертантка окреслює провідну ознаку манери письма, вибудувану крізь призму екзистенційного дискурсу, на засадах якого моделювалася філософсько-релігійна концепція. Яскраво це виявляється у художньому світі таких творів, як «Чудасій», «Куди йшла стежка», «Проти переконань». Все це засвідчує антропоцентричну інтенцію як визначальну рису художньо-філософської прози Ольги Мак.

Дисертантка доречно оперує сучасним науковим інструментарієм, щоб всебічно описати художньо-історіософський модус творчого мислення авторки. Йдеться про такий феномен, як моделювання своєї історії, що знайшли своє втілення у жанрах спогадів, мемуарів, хронік, щоденників. Тобто творів, насичених автобіографічними маркерами. У цих текстах письменниця вдавалася до розмаїтих викладових форм. У її творах нарацію ведуть то Вадим Дорошенко – чоловік Ольги Мак, то автодієгетичний наратор, як-от у спогадах «Єжовщина», «В кігтях НКВД». Дослідниця вказує на уміння оповідача Ольги Мак почергово змінювати розповідні центри, уведення в структуру тексту філософських діалогів, поглиблений психологізм наративу, що охоплює в своє семантичне поле навіть другорядні постаті.

Авторка праці схарактеризувала художній час і простір повістей та романів Ольги Мак, яка у своє семантичне поле охоплює, здебільшого, міжвоєнний період в Україні. Слушно Аліна Сергіївна акцентує на художньо-історичній концепції Ольги Мак, яка не вдається до історичних міфологізацій, але пропонує авторську інтерпретацію історії крізь оптику естетичного осмислення художньої картини світу.

Проте дещо непереконливими є судження дисертантки, що герої Ольги Мак несуть у собі втрату минулого (чи це не представники втраченого покоління, яких моделювала західноєвропейська література цієї доби?). Це минуле, на думку дослідниці, призводить до стереотипного світосприймання (с.50), а деякі несуть страх перед історією, відбивають «загальне враження часового вакууму в українському світоглядно-культурному просторі». Тому важко погодитися з тезою авторки, що герої постають «у дусі абсурдного бунту без найменших перспектив на майбутнє», адже у повісті «Чудасій» та романі «Проти переконань» наявні персонажі, наділені оптимістичним світосприйманням, а також у повісті «Куди йшла та стежка», «Чудасій» герої розв'язують складні національно-культурні питання самоідентифікації, знаходять своє місце у житті, долаючи страх.

Добре було б, якби Аліна Сергіївна згрупувала типи українців, що змальовані як представники українського світу. Відомо, що свої типи українця змалювали такі митці, як Юрій Яновський, Микола Хвильовий, Олександр Довженко та інші, моделюючи український визвольний рух 1917 – 1921 років. Звичайно, письменниця представила образи старшого покоління, батьків, молодше покоління, міжвоєнне покоління. Це – колоритні постаті, з розмаїтими філософськими поглядами, втратами й сумнівами.

Доречно авторка дослідження виділяє «суб'єктивний спосіб представлення подій персонажем-наратором». Герой Ольги Мак Нестор Пшеницький репрезентує інтерсуб'єктний досвід цілого покоління, осягаючи

історію та місце у ній людини. Тобто йдеться про такий наративних прийом, як аналепсис і пролепсис – повернення в минуле і забігання вперед.

Дисертантка досліджує проблему історичної пам'яті у творчості талановитої письменниці Ольги Мак, яка представила широкий фактичний матеріал, зокрема національну історію, що стає джерелом художньої трансформації міфу та історії, викликає інтерес у реципієнтів. У романі-дилогії «Жаїра» постає бразильський культурний контекст, що збагачує українську літературу (досить згадати колоритний образ індіанки Жаїри, зіткнення представників двох цивілізацій). Аспірантка стверджує, що змодельований письменницею художній світ ґрунтується на антропологічному вимірі, запевняючи, що історичний контекст у великих полотнах письменниці постає особливою сферою екзистенційного досвіду, що передбачає певний рівень зовнішньо-подієвого континууму, коли історія інтегрується в систему культурної пам'яті.

У такій атмосфері творчого натхнення Ольга Мак доречно порушує питання національної ідентичності. Справді, питання національної ідентичності є в гуманітарній науці контроверсійним. Авторка дисертації висвітлює концепт національної самототожності в річищі тих учених, які розглядають його амбівалентно, у світлі індивідуального та колективного начал. Водночас, як стверджує Аліна Сергіївна, в Ольги Мак концепція національної ідентичності «вирізняється екзистенційною вписаністю у досвід окремого покоління, що надає їй власної своєрідності». Тому у прозових творах письменниці акцентується культурні чинники самоідентифікації, що були предметом філософсько-екзистенційних рефлексій персонажів. На думку Аліни Сергіївни, художня історіософія Ольги Мак «включає інтерпретацію історичного процесу як зв'язку генерацій».

Доречно авторка студій стверджує, що паралельно відбувалися критичні полеміки щодо етнонаціональної ідентифікації. До цих питань зверталися Улас Самчук, Галина Журба, Іван Багряний, Василь Барка та інші.

Логічно, що авторка роботи чималу увагу приділяє проблемно-смисловій інтерпретації національної ідентичності. Це питання розглядається у межах двох фундаментальних підходів: «традиційного (есенціального) і модерного», під яким розуміють конструктивістські та інструментальні теорії (с. 77). Відомо, що Л.Гумельов вважав націю вічним і незмінним історичним суб'єктом, а тому приналежність до неї є незмінною сутністю. Прихильники модерного погляду наполягають на чіткому хронологічному визначенні націогенезу на історично змінному вимірі національно-культурних спільнот. Ці теорії так чи інакше впливали і на характер естетичних шукань Ольги Мак, проте, авторка майже не висвітлює *естетичну парадигму фікційного світу* письменниці, адже варто було у тексті дослідниці переважали не теоретико-філософські, а художні виміри творчості Ольги Мак.

У структурі роботи є важливим третій розділ, присвячений релігійно-філософській парадигмі мислення письменниці. У ньому розглядається світоглядно-естетична домінанта релігійності у світлі екзистенціальної філософії. Дослідниця підкреслює, що характерною ознакою літературного процесу ХХ століття є прагнення дослідників до з'ясування екзистенційно-антропологічної проблематики. Це явище справедливо Аліна Рега пов'язує з формуванням модерністської естетики у світовому та українському модернізмі, зокрема. Дуже доречно літературознавець висвітлює контекст творчості Ольги Мак та українських письменників, як-от: «трагічного оптимізму» Євгена Маланюка, Олега Ольжича, філософського осмислення «безґрунтовства» Юрія Косача, В.Домонтовича, антеїзму Уласа Самчука, Івана Багряного, що перетворюється на філософію національної ідеї. Аліна Сергіївна називає основним аспектом екзистенціального дискурсу тої доби в українській літературі релігійний контекст, з яким пов'язує апокрифічний модус письма Уласа Самчука, Василя Барки, Віри Вовк, Емми Андієвської, Ігоря Костецького. У цьому річищі шукала себе і Ольга Мак у романі «Проти переконань», в якому виразно представила релігійно-християнське

світовідчуття. Аналізуючи твір, письменниця звернула увагу власне на художність моделювання картини світу і персонажів родини Кобзаревських. Проте письменниця не уникла риторичних пасажів, публіцистичності. Заслуговує уваги судження Аліни Сергіївни щодо жанрової своєрідності твору як роману виховання.

У літературознавстві сформувалася традиція, яка художню спадщину митця характеризує тими його творчими здобутками, котрі у загальних рисах історико-літературної парадигми свідчать про високий рівень його художньої майстерності. Саме цим керувалась Аліна Сергіївна, досліджуючи творчість Ольги Мак. Це яскраво виявляє себе у філософсько-релігійному світобаченні Ольги Мак, що втілилося в романі «Проти переконань», в якому наявне виразне світобачення персонажів. Змодельовані конфліктні ситуації допомагають рухати екзистенціальне підґрунтя художньої картини світу. У романі порушуються непрості буттєві виклики та запитання духовно-ціннісного плану, що допомогли дисертантці простежити у її творчості зв'язок екзистенції з трансценденцією, загалом екзистенційний вимір художнього світу Ольги Мак.

Як стверджує Аліна Сергіївна, екзистенційний вимір релігійного мислення Ольги Мак охоплює у своє поле проблеми загальнолюдського плану, зумовлює онтологію буття персонажів, репрезентовану в романі «Проти переконань». Параграф «Літературно-антропологічна проекція трансцендентності» висвітлює філософсько-екзистенційну проекцію трансцендентності. В екзистенціальній філософії трансценденція, за словами дисертантки, становить подолання особистістю власних меж життя, вихід її зі світу повсякденності у сферу свободи, осягає сенс власного існування та нових можливостей самовияву (с.115). Відтак дослідниця переходить до естетичної концепції людини, власне у річище естетичного виміру творчості Ольги Мак.

Аналізуючи модус особистісного досвіду героїв прози письменниці, дослідниця вказує тип оповідача, проте не оперує поняттям фокалізації, точки зору. Наприклад, зазначає, що в романі «Проти переконань» та «Каміння під косою» відсутня постать персонажа-оповідача, але не пояснює як «історичний контекст фіксується в досвіді покоління». Варто було б конкретизувати, яка наративна ситуація моделюється автором.

Отже, в основних своїх історико-теоретичних позиціях своєї праці дисертантка виявляє методологічну ґрунтовність суджень, концептуальність та ретельність добору фактичного матеріалу. Відзначені нами зауваження і побажання не применшують цінності дисертації, що є завершеним дослідженням. Висновки роботи аргументовані й переконливі.

Вважаємо, що дисертація «Художньо-філософська своєрідність прози Ольги Мак» відповідає профілю вченої спеціалізованої ради К 20.051.13 в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», положення пунктів 9 – 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», чинним вимогам, які ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Рецензент – доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри теорії і методики
української та світової літератури Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка М.П.Ткачук
14 жовтня 2015

Підпис професора, доктора філологічних наук,
завідувача кафедри теорії і методики
української та світової літератури Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
стверджую: Вчений секретар Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка Нагачевський І.А.

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника
ВХІДОР № 03.02-21/1421
19 10 2015